

Berättelsen om Öxbo gård

(Preliminär version, synpunkter mottages tacksamt!)

av Elisabeth Wall, lw@exergy.se

Mellan Lerum och Härryda i närheten av samhället Öxeryd och Härskogen ligger en udde som sticker ut i Öxsjön. Den officiella fastighetsbeteckningen för detta område på ca 40 ha är Lerum Assmundtorp 1:13, men kallas också Öxbo eller Öxbo gård. Benämningen "Öx" härrör förmodligen från en ålderdomlig plural genitivform av oxe. Skogen runt Öxbo kan betecknas som naturskog, d v s skog som självföryngras och bibehåller naturliga drag i markbildning, växt- och djurliv, utan att vara helt orörd urskog. Området är starkt kuperat och den natursköna miljön domineras av barrträd med inslag av hållmark och våtmark. Den ursprungliga lövskogen har successivt fått ge plats åt gran och tall som förmodligen inplanterats med början under 1800-talet, då träindustrin växte sig stark i dessa områden. På grund av sin olämpliga belägenhet och tidigare ägares envishet har området sluppit moderna tiders rationella skogsdrift i form av dikning och gallring. Således finns idag en mycket blandad skog med träd, som i vissa fall är nära 100 år. Stormen 1969 tog naturligtvis med sig många träd och i den södra delen avverkades ett större område under senare tid. Jordmånen är av sk podsoltyp, vilken har bildats genom urlakningsprocesser delvis skapade av försurningen, och är följaktligen alltför mager för jordbruk.

En vandring genom skogen bjuder på fantastiska naturupplevelser i en nästan tidlös atmosfär full av liv. Naturen har fått vara relativt ostörd. Mossan breder ut sig som ett grönt täcke på marken. Träden reser sig högt och majestätiskt likt "Det stående folket", som indianerna kallar träden i Amerika. Har man riktig tur finner man även orkideer som den nästan helt vita arten näsrot eller får en skymt av älg eller rådjur. I skogen råder ett unikt mikroklimat som stänger ute inte bara

extrema klimatvariationer utan också civilisationens buller. Dofterna är milda och vinden svag; i denna miljö förstår man att liv kan frodas. Här och var i skogen finner man också rester av gamla stengårdsgårdar som minner om forna tiders slit för att skapa en liten teg odlingsbar mark för sin överlevnad.

Namnet Öxbo togs av dåvarande ägaren Karl Gustav Nelander under 1920-talet. Förmodligen ville han ge området en mer ståndsmässig benämning med lokal anknytning. I gamla dokument omnämns platsen "Brännet", vilket fortfarande ofta används av de äldre i bygden. Förmodligen härrör namnet från omfattande bränder, som man också kan se spår av i markprofilen.

Denna plats har i generationer erbjudit livsuppehälle för människor. I dagens samhälle finns det emellertid begränsade möjligheter att klara sig fullt ut på vad marken kan ge. Därför är det intressant att studera hur tidigare generationer har levt här för att få förståelse för platsens historiska betydelse samt få inspiration till nya idéer och möjligheter.

Öxbo ligger i anslutning till Öxsjön som är en källsjö, dvs dess syrehalt är hög, i

Göta Älvs avrinningsområde och är vattentäkt för Lerums kommun. Sjöns växtlighet är måttlig och består huvudsakligen av vit näckros och notblomster. I samband med en biologisk uppföljning av genomförda kalkningar gav varje nät i genomsnitt 1 kg fisk, främst abborre. (Edlund 2002) Man kan således förmoda att insjöfiske tillsammans med jakt på vilt och tillgången på bär och svamp tidigare varit en viktig matreserv för

människorna runt sjön. Under en period användes också den lilla ön i den södra viken för uppfödning av kaniner och kallas sedan dess Kaninön.

För ca 100 år sedan byggdes en fördämning för att tillgodose behovet av vattenkraft för ett sågverk vilket innebar att vattennivån steg ca 10 meter. Detta fick naturligtvis allvarliga ekologiska konsekvenser. Den tidigare strandzonen hamnade under vatten, likaså värdefull odlingsmark och idag kan man se spår av skog på sjöns botten. Sågverket gav arbetstillfällen lokalt och försåg ett växande Göteborg med byggnadsvirke. Det är således ett bra exempel på hur kortsiktiga ekonomiska intressen med långsiktiga ekologiska konsekvenser styr människans umgänge med naturen. Göteborgs stad växte under 1800-talet och därmed skapades ett behov av bostäder, ofta helt eller delvis byggda i trä. De karaktäristiska landshövdingehusen, som byggdes under tiden 1876-1936, är ett sådant exempel. Således finns en tydlig länk mellan Göteborgs framväxt och den nuvarande naturmiljön i Öxbo. Men det är inte bara hus inne i Göteborg, som har sitt ursprung i skogen runt Öxsjön. I slutet av 1800-talet försörjde sig dåvarande ägaren till Öxbo, Andreas Börjesson, bl a genom att bygga mindre hus, som sedan fraktades till Göteborgs skärgård. Väl ute på öarna sattes husen ihop åt familjer som bodde där på somrarna. Traditionellt har skogen således betytt mycket för de som bott i Öxbo, inte minst också för att ge vedbränsle till uppvärmning och matlagning.

Öxsjön och dess tillflöden av rent källvatten har också använts för tvätt av familjen Andreas och Bernhardina Börjesson med dottrarna Anna, Klara och Agnes (enligt en annan muntlig källa fanns det också en son vid namn Sven) samt drängen Johan. Man tvättade och stärkte skjortor och manschetter för 12 respektive 2 öre/st. Vid renoveringen

runt 1950 av deras ursprungliga hus fann den dåvarande ägaren Gustav Adolf Nelander tvättnotor som skvallrade om denna verksamhet. Tvätten skedde i Svarta viken, som ligger i Öxsjöns södra del. Namnet Svarta viken kommer sig av att den delen av sjön nästan hela tiden ligger i skugga. När tvätten skulle levereras till kunderna fick man ro över Öxsjön, gå eller åka hästskjuts vidare till Jonsered för att ta tåget till Göteborg och Vasastan. Andreas Börjesson dog som relativt ung och då tog drängen Johan hand om frun och barnen. De fortsatte att leva på Öxbo fram till 1917 då de, för av oss okänd anledning, flyttade därifrån.

Det nuvarande boningshuset i Öxbo byggdes ursprungligen av Andreas Börjesson från delar av ett hus i Jonsered. Andreas fick huset mot att han rev det för att sedan frakta det genom skogen, över Övre Stamsjön och Öxsjön till Öxbo. Det är lite ironiskt att detta hus inte fått sitt virke från gården. Här är det på plats att nämna något väsentligt, som starkt har bidragit till den speciella för att inte säga unika miljön i Öxbo; det saknas bilväg dit.

Vill man nå Öxbo från norr (Lerum) måste man antingen ro över sjön eller gå runt den. Söderifrån (Härryda) går en traktorväg ca 5 km genom skogen på den gamla "körkevägen" som mynnar ut vid Härryda kyrka. Detta har skapat en fridfull oas nära den hektiska storstadsmiljön, något vi ska försöka bevara också för framtiden även om det finns planer på en mindre bilväg norrifrån.

Från 1917 till 1921 stod Öxbo, enligt uppgift, obebott då familjen Nelander med fadern Carl Gustaf, hustrun Maja och barnen Wanda och Gustav Adolf, flyttade in. Senare tillkom också fosterbarnen Evert och Bertil. De lät bygga ytterligare ett boningshus, större ladugård och växthus, och livnärde sig delvis på trädgårdsmästeri samt att hyra ut till sommargäster. Trädgårdsprodukter som tomater och blommor fraktades med båt, vidare till fots, med cykel eller bil till Aspens station och därefter med tåg till Göteborg för att säljas på Olskrokstorget. Barnen bidrog med att plocka blåbär och lingon, som de sedan sålde i Göteborg. Fadern sägs ha varit en generös

person som gärna ordnade stora fester, t ex i samband med skörden. Längre fanns det kor, hästar, grisar och höns på Öxbo gård, men 1963 såldes den sista kon. I framtiden kan förhoppningsvis husdjuren

komma åter till Öxbo, kanske får och kor (Highland cattle) för att hålla marken öppen och grisar (Linderödssvin) som är utmärkta markberedare i skogen genom att de gräver efter rötter och luckrar upp jorden. Även höns har en naturlig hemvist på gården. Gamla traditioner kan här vara en bra förebild.

Sonen Gustav Adolf, som kom dit som ettåring 1921, tog över gården 1945 och har bott där ända tills år 2003, dvs i över 80 år. Han och Inga-May (Majsan) Wall kombinerade boendet på Öxbo med arbete vid Televerket i Göteborg och har under sin tid där byggt flertalet byggnader, t ex maskinhall och virkeshus. De har också fortsatt med trädgårdsnäringen som bisyssla. Det är också under denna tid som gården får sin nuvarande gränsdragning. 1971 köptes marken väster om gården och 1998 området norr om gården för

att till sist omfatta hela udden. Till Öxbo hör därför numera ca en tredjedel av stranden mot Öxsjön. Gustavs teori om att gården ursprungligen togs i bruk av en hemvändande karolin är mycket intressant och väl värd ytterligare efterforskning.

Sedan januari 2001 ägs Öxbo gård av Dr. Darwish Al Gobaisi från Förenade Arabemiraten. Han har ambitionen att bevara gården i ett så nära ursprungligt skick som möjligt för att främja ett naturligt växt- och djurliv. Jag och min man Göran arrenderar och förvaltar gården tills vidare.

Avslutningsvis kan tilläggas att Öxbo gård är en plats med stora möjligheter. I vår stressiga tillvaro är den en lisa för själen.

Referenser:

Arkhede, Sune. (2003). Öxeryds hembygdsförening. Personlig kontakt. Lerum.

Edlund, Karl (2002). Nätprovfiske i Västra Götaland 2002. Länsstyrelsen i Västra Götaland publ. 2002:50.

Dokument från landsarkivet. (2003). Göteborg.

Johansson, Bengt. (2003). Personlig kontakt. Lerum.

Karlsson, Ing-Britt. (2003). Personlig kontakt. Lerum.

Nelander, Gustav Adolf. (2003). Personlig kontakt. Lerum.

Åhlund, Monika. Brännet – Öxbo, en liten historik. Lerum.

Wall, Erica. (2003). Intervju med Gustav. Mölndal.